

Se ei edelleenkään pyöri

Juha Himanka

Artikkelissaan "Heidegger ja suomalainen analyttinen filosofia" (*Tieteessä tapahtuu* 2/2004) Sami Pihlström lukee teokseni *Se ei sittenkään pyöri* (jatkossa SESP, Tammi 2002) jatkavan kääntäen sitä teilausperinnettä, jolla on reagoitu eritoten Martin Heideggerin ajatteluun. Pihlström näkee kirjassa vastaiskun aineksia ja katson sen jatkavan jyrkkien ja hedelmättömi-

en vastakkaisuuksien rakentamista filosofiseen kenttään. Pihlströmin kirjoitus hämmensi minua, koska kirjoittaessani kirjaa olin tavoitellut aivan muuta.

Teosta valmistellessani myös pyrin punnitsemaan jokaisen sanan huolella ja työstämään tekstiä kunnes se on havainnollisen selkeä. Pihlströ-

min kirjoitus asettaakin minut kirjoittajana näin lukijan penkkiin miettimään, kuinka kirjoittaja kuitenkin epäonnistui. Kuinka ihmeessä SESP jäsenyys tuomitsemisena ja kieltäytymisenä hyväksymästä?

Suomen filosofisessa ilmapiirissä on viime aikoina vahvistunut vastakkaisuuksia torjuva asenne. Yhteisymmärrys nähdään itseisarvoksi, ja erilaisten filosofisten tarkastelutapojen erottaminen nähdään riidan lietsontana. Filosofia on kuitenkin aivan alusta alkaen ollut keskustelun ja kiistojen kenttä. Olihan kiista olemassaolon lähtökohtaisesta mielestä jo Platonille yhtä ankara kuin myyttinen taistelu jumalien ja jättien välillä (246a). Sikäli kuin kiistoissa ei tehdä tiedepolitiikkaa totuuden kustannuksella, ja vastakkaisten osapuolten näkemyksen otetaan aidosti huomioon, on eri näkökantojen erottamisen tuomitseminen latistavaa. Toisaalta eroja voidaan nostaan esiin pikkumaisesti ja leimaten, ajattelun tilaa kaventaen. Kirjoittajan tavoite SESP:ssä oli päinvastainen. Epäonnistui kirjoittaja?

Pihlström kirjoittaa: "Analyyttinen filosofia näyttäytyy Himangan teoksessa perusteetta tieteeseen luottavana, realistisena (naiivina, luonnollisena) asenteena, joka todellisessa ajattelussa on kyseenalaistettava." Luulen, että olemme Pihlströmin kanssa yhtä mieltä siitä, että tutkittu tieto kuitenkin on luotettavinta. Jotta suhde tietoon olisi vastuullinen, on tiedon ilmeisyys tämän lisäksi käytävä itse läpi. Tämä jälkimmäinen vaade on keskeistä eritoten filosofissa. Usein ihminen itse ei näe omia tekemisistään selkeimmin. Näissä tapauksissa – kunpa ne aina tunnistaisi – on vastuullista kuulla toista (ks. SESP/73; 197–218). Tässä tapauksessa Pihlströmin kritiikki sai minut lukijana näkemään, että SESP:iin voi lukea dogmaattisen tuomitsevia aineksia.

Husserlin fenomenologia alkaa jyrkälle erottautumisella luonnollisesta asenteesta. Havainnollistan tätä kirjassa ja toisaalta myös selvennän eroa muihin filosofisiin perinteisiin. Kirja ei suoranaisesti kiellä yhdistämästä luonnollista asennetta analyttiseen filosofiaan. Mikäli lukija liittää analyttisen perinteen ja luonnollisen asenteen vahvasti yhteen, tulee kirjaan jyrkkä ja jopa tuomitseva sävy analyttistä filosofiaa kohtaa. Tämä mahdollisuus lukea kirjaa olisi pitänyt torjua selkeästi. Selvennettäköön asiaa siis tässä.

Fenomenologisen tarkastelun aloittava teko, reduktio on sen oivaltamista, että tulkintamme todellisuudesta ei ole lukittu malliin, johon

olemme tottuneet ja kasvaneet. Näin ymmärrettynä reduktio on kaiken aidon filosofian lähtökohta – mutta tämä ei kiellä analyttisen filosofian filosofisuutta. Analyttinen filosofia ei suinkaan ole sitoutunut luonnollisen asenteen lähtökohtaan. Ilman muuta olen Pihlströmin kanssa samaa mieltä siitä, että luonnollisen asenteen taakse asettuva ajattelu kytkeytyy laajassa filosofisessa yhteydessä luontevasti transsendentaalifilosofiaan. Samoin yhdyin näkemykseen siitä, että transsendentaalifilosofialla on tärkeä yhteys filosofeihin, joita kutsutaan analyttisiksi. Husserlin erottuva radikaalius siis kaippaa havainnollistusta.

Maa ei liiku eikä lepää

Wienin luennossaan Husserl toteaa, että Einsteinin mullistavat löydöt liittyvät fysiikan objektivoituun luontoon, eivätkö muokkaa sitä aikaa ja tilaa, jossa elämme. Sama pätee jo kopernikaaniseen kumoukseenkin. Vaikka Maa tieteen kokeellisesti todistetuissa malleissa on tulkittavissa liikkuvaksi, se ei kokemuksessani ole lähtenyt vinhaan liikkeeseen. Kun Newtonin käsitys absoluuttisesta tilasta paljastui epätieteelliseksi viimeistään Ernst Machin selvityksissä, kyseenalaistui samalla myös Maan liike. (Newtonillehan pyörimisliike on absoluuttisen liikkeen paradigma ja keskeinen perustelu absoluuttiselle tilalle). Avaruuslennoista huolimatta meillä ei myöskään edelleenkaan ole kokemusta Maan liikkeestä. Avaruuslennot eivät siis ainakaan vielä ole tehneet meistä maasyntyisistä avaruusolentoja. Lyhyesti: käsitystä, että Maa absoluuttisesti liikkuisi ei tue tutkimus eikä kokemus. Kun luonnontieteilijä (Kari Enqvist, *Näkymätön todellisuus*, 138) väittää Maan kiertävän Aurinkoa vastaavasti kuin nämä rivit ovat olemassa, hän nähdäkseni joko 1) harhauttaa lukijaa puolustan "totuutta" totuuden kustannuksella; 2) tekee alkeellisen virheen; 3) kirjoittaa postmodernia tajunnanvirtaa tieteellisen tekstin nimissä.

Tieteellisestä ongelmallisuudestaan huolimatta Maan liike on kuitenkin maailmankatsomuksemme tukijalkoja. Ilmeisesti tämä on tausta sille, että suomalaisissa luonnontieteen popularisoinneissa (Kari Enqvist, Raimo Lahti, Hannu Karttunen) Maan liike esitetään dogmaattisesti absoluuttisena faktana – melkoinen karhunpalvelus tieteelle. Uskoisin kuitenkin tiedeyhteisön yhtyvän näkemykseen, että myös laajemmalle yleisölle suunnatuissa tiedekirjoissa tietona on hyvä esittää vain tutkimuk-

sen tiedoksi osoittamia väitteitä. (Ja tähän ei nähdäkseni riittä, että tiedeyhteisö on pitänyt väitettä oikeana vuodesta 1851 vuoteen 1883.) Filosofian piirissä totuuteen liittyy myös vastuu argumentaation ja ilmeisyyden perusteellisesta itse-ajattelusta. Tässä suhteessa Maa on mielenkiintoinen koetinkivi.

Vallitsevan kopernikaanisen maailmankuvan keskellä Husserl kysyy, onko maailmankatsomus – yleisjäsenitys maailmasta, jossa elämme – joka ei liity kokemukseemme, asiallinen? Hän selvittää kysymystä Maasta ankaran tieteellisesti, perimmäistä menetelmää tiukasti seuraten. Lopputulos on, että Maa ei liiku eikä lepää. Näkisin, että samaan tulokseen päätyy mikä tahansa huolellinen transsendentaalitutkimus. Maa on liikkeen ja levon mahdollisuuden ehto, ja näin liikkeen ja levon mahdollisuudet eivät vielä koske Maata. Ero fenomenologian ja muun transsendentaalifilosofian välillä tulee esiin vasta, kun tulkitsemme tuloksen merkitystä.

Vanhan määritelmän mukaan fysiikka on yksinkertaisuutta tavoitteleva teoria liikkeestä ja levosta. Husserlin transsendentaalifilosofinen tarkastelu, joka selvittää liikkeen ja levon mahdollisuutta, ei näin kuulu fysiikan piiriin, eikä kyseenalaista sen tuloksia. Mikä sitten on tuon transsendentaalitutkimuksella saavutetun liikukumattoman Maan asema ja merkitys? Husserl ja fenomenologia näkevät tämän koetun Maan olevan väistämättä ja ohittamatta etusijalla. Se objektiivinen tutkimus, joka selvittää objektia kokeellis-teoreettisesti, saa arvon ja mielen vasta, kun se suhteutetaan kokemukseemme ja elämäämme. Aloittaessaan puhtaalta pöydältä fenomenologia ei näin ylenkatso tiedettä vaan

pyrkii palauttamaan sen aidosti merkitykselliseksi osaksi kokemustamme ja elämäämme.

Kuinka näin selvennetty fenomenologia siten eroaa analyttisestä filosofiasta? Nimitykset 'analyttinen filosofia' ja 'mannermainen filosofia' eivät ole onnistuneita. Olisikin ehkä parempi puhua 'kielifilosofiasta' ja 'fenomenologiasta'. Nimitettäköön perinteitä kuinka tahansa, Aristoteleen jäsenitys tavoittaa asetelmasta olennaisen: "Yhden teorian todistuksen ovat vastakkaisen ongelmia." (279b) Kielifilosofia asettaa lähtökohtansa suhteessa tavoitteisiinsa ja fenomenologia tekee samoin. Lähtiessään kielestä filosofia on jo valmiiksi objektiivista ja ylittää siten solipsismin ongelmat. Fenomenologian kannalta tässä on suuri vaara alkaa ymmärtää ajattelu taidoksi erottaa oikeassa olevat väittämät vääristä. Etsiessään tätä alkuperäisempää käsitystä totuudesta – luonnollinen asennehan ei ole väärässä – fenomenologian on kuitenkin vaikea näyttää todellistumisen yleispätevyys.

SESP:n kanta on, että kysymys todellisuuden perimmäisestä luonteesta ei ole ratkennut, ja siksi aitoa keskustelua jatkuu. Luonnollisella asenteella tarkoitan sellaista asennetta, jossa käsitys todellisuuden perimmäisestä luonteesta ymmärretään jo ratkenneeksi. SESP kiistää tämän avaten itsestäänselvyyksiä konkreettisiksi kysymyksiksi. Sikäli kuin kirja onnistuu tässä, se ei ole johdatus jonkin filosofisen koulukunnan oppeihin vaan filosofiaan – tai jopa ajatteluun – ylipäänsä.

Kirjoittaja on teoreettisen filosofian dosentti ja projektijohtaja Helsingin yliopiston filosofian laitoksella.